

Contents

Editorial	5
STUDIES	
<i>Rodoljub Etinski, Bojan Božović</i> , The Function of the Margin of Appreciation in the Jurisprudence of the ECtHR	7
<i>Elena Lazăr</i> , The impact of artificial intelligence on work relations given the jurisprudence of the ECtHR	27
<i>Cristian Nuică</i> , Juridical issues on the settlement procedure about "legislative discrimination" related to the case-law differences	41
<i>Gabriel Andreescu</i> , How to compromise research on the Holocaust. An analysis of the book <i>Holocaust Public Memory in Postcommunist Romania</i> , published by Indiana University Press, Bloomington, 2018	53
DDOCUMENTARY	
<i>Emil Moise</i> , The long road in the fight for the right of children to freedom of thought, conscience and religion: obstacles, pressure, steps forward	79
Holding religious services in public schools, institutional approaches.	101
MISCELLANEA	
<i>Fred Rodell</i> , Goodbye to Law Reviews	121
ECTHR JURISPRUDENCE	
The case <i>Cicad v. Switzerland</i>	129
<i>Liviu-Alexandru Viorel</i> , Jurisprudence of the European Court for Human Rights: July 2019 – August 2019	145
Abstracts	153
Scientific Council	157

Editorial

Atragem atenția cititorului asupra a două materiale din acest număr al NRDO. Unul privește noile evoluții în oficierea slujbelor religioase la începutul anului școlar în instituțiile publice de învățământ. Subiectul a preocupat de-a lungul timpului organizațiile dedicate drepturilor omului și ale copilului, în special cele care și-au asumat un etos secular-umanist. În anul 2017, un grup de 17 organizații și fundații au cerut ministrului Educației Naționale, printr-o scrisoare deschisă, curmarea acestor practici ilegale. În 2019, demersurile sistematice ale asociației Solidaritatea pentru Libertatea de Conștiință, prin reprezentantul ei, profesorul Emil Moise, au dus la un semnificativ pas înainte. Pentru prima oară, acest subiect care părea „tehnic”, deși practica din spate era atât de răspândită, a preocupat mass media într-atât încât să devină o temă în sens larg publică. Efectul s-a văzut. Deși Ministerul Educației Naționale a tăcut, iar câțiva reprezentanți ai săi au dat semnale contrare, conducerile unor școli au renunțat la slujba religioasă tradițională.

Mai multe culte recunoscute, altele decât BOR, au invitat elevii în lăcașuri de cult în locul oficierei serviciilor religioase în școli. Presa a difuzat informația că liturghia oficiată cu ocazia deschiderii noului an școlar pentru elevii și profesorii Colegiului romano-catolic Sf. Iosif din București a avut loc la Catedrala Sf. Iosif. Biserica Evanghelică de Confesiune Augustană din Cislădie i-a invitat pe elevi la o slujbă religioasă de început de an în capela cimitirului evanghelic. În anumite cazuri aceste practici erau mai vechi, în altele, clericii locali au avut propria abordare, totuși tendința de a da bisericii ce este a bisericii, iar școlii, ce este al școlii, a devenit evidentă. O evoluție majoră, care pune BOR într-o poziție incomodă, de actor religios „necivilizat, disprețuitor față de respectarea legilor și a principiilor.

Un alt pas vizibil este ducerea presiunii asupra instituțiilor publice în materia manifestărilor religioase în școli la o cotă capabilă să producă „schimbarea”. *Noua Revistă de Drepturile Omului* a sintetizat principalele demersuri ale lui Emil Moise făcute în acest sens, în numele asociației Solidaritatea pentru Libertatea de Conștiință. Acestea intră în dialog cu articolul publicat în acest număr de către profesorul din Buzău, care aprofundează motivațiile și legitimitatea opririi slujbelor religioase din școli.

***

Al doilea material pe care îl propunem este cauza *Cicad c. Elveției*, o referință „de nișă”, am putea spune, a protejării libertății de exprimare. În ultimii ani mai multe articole publicate în presa scrisă ori pe site-uri au devenit subiecte de confruntări în fața instanțelor subliniind, din nou, complexitatea factorilor care stabilesc echilibrul dintre libertatea de exprimare și dreptul la demnitate umană, cu varianta dreptului la onoare. Într-un recent caz, de mare vizibilitate publică, Gabriel Liiceanu și Editura Humanitas l-au chemat în judecată pe Liviu Antonesei pentru susțineri de genul: „deși [Liiceanu] era în opoziție, a primit cadou fosta « Editură Politică », cu tot ce avea aceasta în patrimoniu...”. Pentru asemenea opinii publicate pe blogul propriu, reclamanții au cerut fiecare câte 50.000 de euro. Pe 2 octombrie 2019, Tribunalul Iași s-a pronunțat: „Respinge cererea formulată de reclamanții LIICEANU

GABRIEL și SC HUMANITAS SA în contradictoriu cu pârâțul LIVIU ANTONESEI. Ia act că pârâțul înțelege să solicite cheltuieli de judecată pe cale separată”.

La fond, Liviu Antonesei a câștigat, va urma aproape sigur apelul. Cine are dreptate din perspectiva doctrinei în contenciosul cu Gabriel Liiceanu-Humanitas este evident. Dacă Antonesei ar pierde în țară, este de așteptat să obțină „dreptatea” la Strasbourg.

Alte situații care privesc echilibrul dintre dreptul la demnitate și libertatea de exprimare sunt și mai sensibile, și mai dificil de tranșat. Este motivul pentru care anumite cauze judecate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului merită o cât mai bună promovare. Este și cazul speței *Cicad c. Elveției*.

Un profesor al Universității din Geneva (W.O.) a coordonat și scris prefața unei cărți intitulată *Israel și celălalt*. Pentru câteva enunțuri din carte, asociația Cicad, al cărei scop este combaterea antisemitismului și apărarea imaginii statului Israel, l-a acuzat, în două articole, că „alunecă direct în antisemitism” și „merge până la a exprima antisemitism propriu-zis”. Profesorul W.O. a introdus o acțiune civilă împotriva Cicad (și împotriva autorului respectivelor articole) reclamând atingerea adusă onoarei sale. În Elveția a câștigat, Cicad a făcut plângere la CEDO.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a apreciat că prin condamnarea Cicad, statul elvețian nu i-a încălcat asociației libertatea de exprimare. Judecățile dezvoltate în această speță sau reluate sunt de pus la inventar. O primă teză: întrucât drepturile garantate de articolele 8 și 10 merită un respect egal, tema unei cereri nu poate varia în funcție de cine a adus cazul la CEDO: în temeiul libertății de exprimare sau al demnității/ onoarei (§ 48). O altă observație la același paragraf: chiar și în cazul în care o declarație este echivalentă cu o judecată de valoare, aceasta trebuie să se bazeze pe o bază faptică suficientă, fără de care ea ar fi excesivă. Știm că discursul cu privire la chestiuni de interes general nu poate fi restricționat fără motive imperioase. Temele care i-au pus față în față de W.O. și Cicad erau de interes public. Totuși, au afirmat judecătorii europeni, relevanța publică a subiectului în cauză nu ar fi putut constitui un motiv suficient pentru a justifica defăimarea lui W.O. de către asociația reclamantă (§ 55).

Contează, subliniază CEDO, dacă ceea ce se reproșează persoanei calomniate are natura unei infracțiuni (§ 56). Nimeni nu poate fi eliberat de răspundere pentru acuzațiile care nu au o bază faptică, iar un atac bazat pe hotărâri de valoare poate fi excesiv în absența vreunei baze factuale (§ 58). Apariția susținerilor vătămătoare pe un site (blog) afectează puternic reputația și drepturile întrucât doar simpla introducere a numelui părții interesate într-un motor de căutare permite să se ajungă la articolul incriminat (§ 60). Un drept la replică nu poate fi considerat o reparație adecvată pentru vătămarea adusă dacă acuzațiile sunt repetate ulterior (§ 61).

Concluzia Curții: punerea în balanță a drepturilor concurente în cazul judecat demonstrează că „motivele introduse de instanțele elvețiene pentru a justifica ingerința în dreptul asociației reclamante la libertatea de exprimare au fost „relevante și suficiente” - în sensul articolului 10 § 2 din Convenție (§ 63)”. W.O. nu avea de ce să tolereze încălcarea onoarei sale prin acuzația gravă făcută de asociația reclamantă.

Cauza *Cicad c. Elveției* are o importanță particulară pentru instanțele românești căci acestea au o prea mică experiență în judecarea unor acuzații de antisemitism; conform unor cazuri, chiar prea puțină înțelegere.

NRDO

Rodoljub ETINSKI, Bojan BOŽOVIĆ*

The Function of the Margin of Appreciation in the Jurisprudence of the ECtHR

1. Introduction

“A certain measure of discretion” might be taken as a precursor of “the margin of appreciation.” It appeared in the decision of the European Commission of Human Rights (hereinafter: the Commission) in the 1958 *Cyprus* case.¹ The case referred to, inter alia, Article 15 of the 1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter: the Convention or the ECHR) which entitles the Contracting Parties to derogate the obligations under the Convention “in time of war or other public emergency threatening the life of the nation... to the extent strictly required by the exigencies of the situation.” The Commission took the view that the Government of Cyprus was allowed “to exercise a certain measure of discretion” in assessing a “public emergency threatening the life of the nation” and “the extent strictly required by the exigencies of the situation”.² However, the case was not a very typical example of the later usage of the margin of appreciation. The reason why the Commission had taken this view might lie in a concern to safeguard certain discretion for the State in a matter of the vital interest of a nation. That, however, was not how the margin of appreciation came subsequently to be understood.

There are different views concerning the origins of the margin of appreciation. Some saw the origin in national legislations³, while others found it in international law.⁴ The Commission and the European Court of Human Rights (hereafter: the ECtHR or the Court) have first explained the margin of appreciation by the specific characteristics of provisions of the Convention, then they provided it with an additional rationale and defined the factors which determine the breadth of the margin. Thus, they created a doctrine on the

* Rodoljub Etinski, Professor, Faculty of Law of the Novi Sad University, Faculty of Law of the University of Donja Gorica, Email: Rodoljub.Etinski@hotmail.com
Bojan Božović, Assistant, Faculty of Law of the University of Donja Gorica, Email: bojan.bozovic.udg.84@gmail.com

The authors are grateful to Professor Sanja Djajić for her comments and to PhD student Vuk Uskoković for his proofreading of the English text. Manuscript received on September 29, 2019.

1 *Greece v United Kingdom*, (app. no. 176/56), 1958, para 143; Yourow, Howard Charles, “The Margin of Appreciation Doctrine in the Dynamics of European Human Rights Jurisprudence,” *Connecticut Journal of International Law*, vol. 3, no. 1, 1987, p. 111-160, at 118. Feingold, Cora S., *Doctrine of Margin of Appreciation and the European Convention on Human Rights*, *Notre Dame Lawyer*, vol. 53, no. 1, 1977, p. 90-106, at 91.

2 Yourow, H. Ch., *op. cit.*, p. 119, f. 24.

3 Eva Brems, “The Margin of Appreciation Doctrine in the Case-Law of the European Court of Human Rights,” *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 1996, pp. 240 – 314, at 240. Yourow, H. Ch., *op. cit.*, p. 118.

4 Bjorge, Eirik, “Been There, Done That: The Margin of Appreciation and International Law,” *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, vol. 4, no. 1, 2015, pp. 181-190 at pp. 183 – 187.